

Edukacja na rzecz dziedzictwa kulturowego

Zainicjowane procesy współpracy w Europie i świecie w dziedzinie edukacji na różnych poziomach nabierają obecnie wymiaru wyjątkowego. Zadaniem współczesnej edukacji jest zbliżenie ludzi pochodzących z różnych narodów, odmiennych kręgów kulturowych, co pozwoliłoby na wzajemne poznanie i wspólną pracę dla rozwoju regionu czy euroregionu.

Celem współczesnej edukacji jest takie przygotowanie pedagogów (zarówno interdyscyplinarne, jak i pod względem językowych kompetencji) znających swą historię i tradycje narodowe, umiejących popularyzować treści kulturowe własnego kraju z zakresu muzyki, sztuki, teatru, filmu, literatury, tańca, ekologii, ochrony zabytków, ochrony przyrody, itd., gdyż te **właśnie treści posiadają wysokie walory humanistyczne i uniwersalne, stanowiąc znakomitą płaszczyznę możliwości nawiązywania kontaktów o bogatym podłożu socjokulturowym.**

Dodać również należy, że sama idea kształcenia ustawicznego, choć zawarta już w refleksji filozoficznej najstarszych myślicieli i reformatorów społeczeństwa, nadal wymaga popularyzacji. Wciąż jeszcze nie stała się ona strategią życiową znacznej części społeczeństwa. Z tego punktu widzenia można nawet stwierdzić, że **kształcenie w/w kierunkach winno być interpretowane jako współczesna strategia edukacyjna.**

Rozważając zagadnienie odpowiedniego przygotowania pedagogów w zakresie szeroko rozumianej kultury, trzeba brać również pod uwagę obecny pluralizm i dokonujące się stale przewartościowania w kulturze, korespondujące z czasem przełomu kulturowego, różnie nazywanego i ocenianego, jednakże nie da się zaprzeczyć, że dotykającego nas obecnie.

Ponadto, rozwijające się coraz szerzej różne ruchy, pojawiające się liczne subkultury, negujące tradycyjne wartości (np. New Age – zwany Nową Erą, czy ruchy czerpiące z tradycji Wschodu i inne) silnie oddziałują na pojmowanie przez młode pokolenie wielu dziedzin życia ludzkiego. Ruchy te, działając w różnych obszarach, przede wszystkim jednak w obszarze religii, świadomości ludzkiej i społecznej, w wypadku tzw. „starej” kultury głoszą często nie tylko jej całkowity upadek razem z tradycyjnymi instytucjami i priorytetami, ale jednocześnie niektóre jej wątki przebudowują, dowartościowując je i rozwijając.

Takich przeciwieństw i sprzeczności w podstawowych ideach wielu współczesnych ruchów jest znacznie więcej. Zmiany są na pewno potrzebne i powinny zachodzić. Nigdy jednak nie mogą być zmianami dla samych zmian. Trzeba też stwierdzić, że tendencja do przemian była i jest motorem powstawania różnych nurtów próbujących kształtować świadomość i rzeczywistość człowieka. Pamiętać jednak należy, że u podłoża wielkich przemian leży również wiele rzeczy, które są nie zmienne.

W tym kontekście, pedagogom warto zwrócić dziś szczególną uwagę na zagadnienia kultury, które występują w procesach edukacyjnych.

W ramach międzynarodowych projektów dotyczących zintegrowanej Europy, rewaloryzacji miast, obiektów, a także podejmowanych działań ochrony dziedzictwa kulturowego człowieka funkcjonuje nadal wiele pojęć mało spopularyzowanych i niewystarczająco upowszechnianych, a wśród nich pojęcie edukacji na rzecz ochrony dziedzictwa architektonicznego, kulturalnego i naturalnego człowieka. Podczas gdy już **Amsterdamska Deklaracja z 1975 r.** – fundamentalny dokument Rady Europejskiej – bardzo mocno położyła nacisk na potrzebę włączania dzieci i młodzieży w te właśnie działania.

Nowa orientacja ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego człowieka stawia przed ustawodawcą konieczność uwzględnienia edukacyjnego aspektu takich zagadnień, jak: proces rewaloryzacji, ochrona dziedzictwa kulturowego człowieka oraz potrzebę znalezienia środków zdolnych do rozbudzania społecznej świadomości istnienia i oddziaływania wartości kulturowych emanujących z dzieł sztuki, kultury, dzieł architektonicznych, itp.

UNESCO (Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury) w zaleceniu dotyczącym ochrony dziedzictwa kulturalnego i naturalnego na płaszczyźnie narodowej położyła również szczególnie mocny akcent na obowiązki państw członkowskich w dziedzinie informacyjno – wychowawczej. W myśl zalecenia w intelektualną i emocjonalną służbę zachowania spuścizny kulturowej powinien być włączony cały system edukacji narodowej, środki masowego przekazu oraz specjalistyczne stowarzyszenia.

Szczególną rolę w rozbudzaniu zainteresowania problematyką ochrony dziedzictwa kulturalnego przypisywano uniwersytetom i instytucjom prowadzącym działalność w ramach permanentnej edukacji. Przypomnę tylko, że głównymi pracownikami tej edukacji są przede wszystkim pedagodzy, jako osoby potencjalnie najlepiej przygotowane do podejmowania pracy oświatowo – kulturalnej w ośrodkach kształcenia ustawicznego. Zgodnie z tymi założeniami instytucje te powinny prowadzić regularne nauczanie przedmiotów traktujących o kulturze i sztuce, a także wprowadzać te treści w ramach różnych innych specjalizacji.

W nurcie tych właśnie założeń znajduje się problematyka „Edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego człowieka”.

Edukacja ta, w najszerszym sensie, rozumiejąca wspólnotę i wzajemne oddziaływanie na siebie kultury i nauki, staje się coraz bardziej konieczna. Ta jedność, coraz częściej niestety, uwidacznia się we wspólnocie zagrożenia: te same kwaśne deszcze niszczą lasy i zabytki architektury, a zanik tradycyjnej kultury regionalnej pod naporem kultury uniwersalnej i kosmopolitycznej jest zjawiskiem równie zasmucającym, jak rozpad naturalnych ekosystemów wypieranych przez systemy antropogeniczne. Być może ta przyczyna najsilniej obecnie kojarzy ochronę przyrody z ochroną dóbr kultury, co znalazło wyraz w przyjęciu już w roku 1972 konwencji o ochronie światowego dziedzictwa kulturowego i naturalnego (Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage).

Na liście obiektów tego dziedzictwa znajdują się wspólne zabytkowe miasta i resztki puszczy tropikalnych, historyczne budowle obok parków i wodospadów.

Dziedzictwem kulturowym Polski jest bogactwo tradycji, ponad tysiącletnia kultura chrześcijańska, zabytki sztuki sakralnej i świeckiej, obiekty sztuki ogrodowej, architektura militaris, przestrzenie i miejsca o międzynarodowej wymowie symbolicznej, historyczne wytwory myśli i pracy ludzkiej oraz wybrane zasoby naturalne, w postaci rzadkiej fauny i pierwotnych form flory. Są to przykłady z zakresu dziedzictwa kulturalnego, jak i przyrodniczego.

W Polsce na liście światowego dziedzictwa jest: zespół architektoniczno – historyczny Krakowa; obok zabytkowej Kopalni Soli w Wieliczce, najstarszej czynnej kopalni soli kamiennej na świecie; Oświęcim (obóz koncentracyjny Auschwitz – Birkenau), będący symbolem okrucieństwa ludzi i ciągle aktualną przestroga; Warszawa (Stare i Nowe Miasto), jako miasto odbudowane po całkowitym zniszczeniu; zabudowa Starego Miasta Zamościa, jako znakomity w skali europejskiej przykład urbanistyki renesansowej. W roku 1992 na liście tej znalazł się również Białowiecki Park Narodowy, gdzie występuje pierwotny las mieszany strefy umiarkowanej oraz rzadka fauna (m.in. żubr, ryś). Obecnie na tej liście znalazł się również Zamek w Malborku i Starówka Torunia. Na

początku roku 1999 zainicjowano działania mające na celu włączenie na tą listę także **Kalwarii Zebrzydowskiej** podkreślając m.in. wyjątkowe walory krajobrazowe Kalwarii, oryginalność i różnorodność architektury, doskonale odtworzenie miejsc i nastroju związanych z Męką Chrystusa. Bardzo istotna jest tradycja, kontynuowana od kilkuset lat w corocznych misteriach.

Obiekty te, należą do tych instytucji, które chronią, przechowują i upowszechniają najwyższe wartości, mające znaczenie dla biologicznego istnienia i kulturowej tożsamości narodu. Chroniąc urodę i osobliwości jednego kraju, przyczyniają się do zachowania piękna całej Ziemi, tak jak trwanie odrębności kulturowych różnych narodów przyczynia się do wzbogacenia kultury ogólnoludzkiej.

Wartości, chronione w tych obiektach, pochodzą z natchnienia geniuszu lub umiejętności ludzkich rąk, albo też są spontanicznymi wytworami przyrody; nie powstały przez akt twórczy, lecz same z siebie wyrosły (np. parki narodowe, wodospady, itd.).

Miejsca te porównać można do owych strażnic skarbów kultury narodowej. Mianowicie to, że obiekty te chronią wartości rzadkie, wręcz unikatowe, przywiązanie do tego jednego miejsca na Ziemi (bo gdzie indziej miałyby one inną treść i formę). Rzadkość występowania takich wartości podnosi ich rangę, a na współczesnych pedagogów nakłada odpowiedzialność za ich przechowywanie i przekazanie następnym pokoleniom.

Ważne jest i to, że rzesze ludzi pragną obcować z tymi obiektami, że w dziełach naukowych i artystycznych ludzie nie tylko poznają i odkrywają wartości przyrodnicze – wzbogacając przy tym siebie – ale także i to, że nadają im nowe znaczenia, składające się na ciągłość i barwność tradycji kulturowej.

Obiekty te, co należy szczególnie zaakcentować, **służą w równym stopniu zachowaniu ponadczasowych wartości przyrody, jak i kultury.**

Uczynienie jakiegoś obszaru, zabytku – elementem dziedzictwa kulturowego – narodowego, oznacza najpełniejsze docenienie jego wartości z punktu widzenia narodu, jest uznaniem symbolicznej wartości przestrzeni zamieszkiwanej przez naród, wartości uważanej za absolutną, najwyższą, niekoniumkturalną i ponadczasową.

Od sześciu lat w krajach europejskich obchodzone są Dni Dziedzictwa Europejskiego, w Polsce te w roku 1996 odbyły się po raz czwarty. To coroczne święto zabytków ma na celu uwrażliwienie społeczeństwa oraz władz na potrzeby związane z ochroną dziedzictwa kulturowego, poszerzenie wiedzy na jego temat oraz w ramach podejmowanych wówczas akcji udostępnienie zamkniętych często obiektów zabytkowych zwiedzającym.

Również na terenie Polski podejmowanych jest wiele innych działań, których celem jest pielęgnowanie i upowszechnianie narodowych wartości kulturowych.

W każdym regionie naszego kraju organizowane są specjalne przedsięwzięcia zwracające uwagę na ważne problemy lokalne w tej dziedzinie, np. na Lubelszczyźnie w ubiegłym roku Dni Dziedzictwa Europejskiego przebiegały pod hasłem „Wspólne korzenie – wspólna przeszłość”. Hasło to stanowiło część programu transgranicznego realizowanego w ramach współpracy polsko – ukraińskiej.

Także w ramach organizowanych spotkań o profilu ekologicznym podejmowana jest tematyka ochrona wspólnego dziedzictwa przyrodniczego.

Celem korespondującym z działaniami proekologicznymi były również obchody roku 1995 jako Roku Ochrony Przyrody, w Polsce prowadzone na szczeblu centralnym, regionalnym i lokalnym. Ogłoszono wówczas liczne konkursy fotograficzne, plastyczne i literackie. Odbyło się wtedy także wiele przeglądów filmów przyrodniczych, konferencji krajowych i międzynarodowych, zorganizowanych wspólnie z Radą Europy.

Z kolei w Warszawie Dni Dziedzictwa Europejskiego odbywały się we wrześniu 1996 roku, a ich organizatorem było Towarzystwo Opieki nad Zabytkami. Warszawskie

obchody nawiązywały do 400 – lecia stołeczności i ich głównym tematem była „Warszawa – miasto rezydencjonalne”.

Idei „dziedzictwa kulturowego człowieka” służą również liczne periodyki np. „Spotkania z Zabytkami” z podtytułem „Kultura, tradycje, pamiątki” popularyzujące zagadnienia ochrony zabytków, ochrony krajobrazu kulturowego człowieka i inne.

Celowi temu służą też organizowane konferencje w ramach takich dyscyplin jak: konserwatorstwo, historia sztuki, planowanie przestrzenne, etnografia. Przykładem niech tutaj będzie wydawnictwo „Ochrona wspólnego dziedzictwa kulturowego” a także publikacje wielu albumów poświęconych parkom narodowym, parkom krajobrazowym oraz różnego rodzaju zabytkom i zespołom zabytkowym.

Wartościowe są też wydane ostatnio liczne czasopisma o profilu ekologicznym i ekologiczno – kulturowym. Wymienić tu można „Parki Krajobrazowe. Terra Sana”, „Parki Narodowe”, „Chrońmy Przyrodę Ojczyzną”, „Na Przykład. Kultura i ekologia”, miesięcznik ukazujący się wraz z bezpłatnym dodatkiem w postaci magazynu „Ezop. Ekologia, Zdrowie, Ochrona Przyrody” i inne. Wszystkie te czasopisma służą idei krzewienia wrażliwości estetycznej człowieka w jego naturalnym środowisku.

Szczególne miejsce w edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego człowieka odgrywa Kraków, wpisany już w roku 1978 przez UNESCO na pierwszą listę dwunastu obiektów światowego dziedzictwa kulturalnego i przyrodniczego. Przypomnieć tu trzeba, że na listę wpisany został Kraków, wraz z zespołem zabytkowym Starego Miasta (w obrębie Plant krakowskich wraz z Plantami z Wawelem, Kazimierzem i Stradomiem).

W ramach przedmiotów traktujących o kulturze można by omówić wiele zagadnień edukacyjnych o znaczeniu kluczowym w dobie przewartościowań, zarówno merytorycznych, jak i organizacyjnych, które zachodzą i towarzyszą przemianom współczesnej Europy i świata.

W obecnych bowiem czasach pedagogika winna przygotowywać nie tylko nowe i potrzebne opracowania teoretyczne, ale także **podejmować badania, wydawać pisma oświatowe i publikować odpowiednie materiały, wreszcie kształcić specjalistów w zakresie szeroko rozumianych prac edukacji i kultury**. Gdyż te tematy służą najlepiej zbliżeniu kultur. Przez pedagogów winny być zatem omawiane zagadnienia, które posiadają charakter międzynarodowy, jednocześnie będące konkretnymi problemami jednostkowymi, np. rewaloryzacja historycznych miast, ochrona zabytków, współczesne idee konserwatorskie oraz zagadnienia ochrony krajobrazu, ochrony przyrody, itd. Wszystkie te treści obok oddziaływania wychowawczego i kulturowego, przybliżałyby bowiem w sposób rzeczywisty zainteresowane nimi strony. Poszukiwanie tego co łączy, służyłoby również zbliżaniu narodów, swoistej inkulturacji i współpracy międzynarodowej na tym polu.

Pedagogika winna wreszcie nawiązywać do humanistycznego ideału człowieka, doaspokajania potrzeb i hierarchii wartości, do założeń programowych i realiów społecznych, co stanowi kolejny argument za wprowadzeniem do treści pedagogicznych również w większym zakresie treści historycznych, symbolicznych czy duchowych danej kultury. Dużą rolę do odegrania mają tu pomniki i całe przestrzenie kulturowe poszczególnych narodów. Ważna też będzie znajomość odrębnych obyczajów, zwyczajów i tradycji lokalnych. W tym nurcie mieści się również wychowanie regionalne i wychowanie środowiskowe.

Nadmierne bowiem zawężenie współczesnych programów studiów pedagogicznych jedynie do zagadnień z pogranicza socjologii, psychologii, terapii, profilaktyki czy patologii społecznej, z pewnością nie przygotowuje kompetentnych, wszechstronnych pedagogów, którzy potrafiliby rozbudzić potrzeby kulturalne społeczeństwa.

Podkreślić trzeba, że wartości kulturowe, odwołujące się do korzeni tożsamości, do podstaw przynależności grupowej człowieka, winny być wiodącymi, obok estetycznych i

ekologicznych, i co ważne, obowiązującymi i należycie akcentującymi w każdym kompletnym i dobrze rozumiejącym obecne przemiany, współczesnym modelu edukacji.

Należy zaznaczyć, że edukacja na rzecz dziedzictwa kulturowego odcina się od **tzw. ideologii transmisji kulturowej**, która, co prawda łączy rozwój człowieka ze zdolnością i umiejętnością chronienia osiągnięć i wartości kultury, nie określa jednak, które z nich są najbardziej znaczące i wymagają starannej ochrony. Teoria transmisji kulturowej pozbawiona jest bowiem kryterium ważności i cenneści dóbr kultury, wychowując ku uniwersalizmowi kulturowemu.

Najaktualniejszym wyzwaniem dla pedagogiki jest wykształcenie ludzi otwartych na świat, szanujących i respektujących prawa innych, akceptujących odmiennosc kultur i tradycji narodowych, ludzi zaangażowanych i zdolnych do działania w imię lepszej przyszłości, w imię podejmowania wysiłków na rzecz rozwiązywania trudnych problemów współczesności. Obecnie edukację postrzegać należy i trzeba również jako bardzo szczególną płaszczyznę współpracy międzynarodowej, zwłaszcza w coraz bliższej perspektywie wstąpienia Polski do struktur europejskich.

Addenda: opis przeźroczy

I. Kraków, wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego Człowieka w roku 1978:

Wawel – monumentalny zespół budowli zabytkowych w Krakowie. W dawnych wiekach siedziba królów polskich, miejsce ich koronacji i nekropola. Najbogatszy i najokazalszy zespół polskich pamiątek historycznych. Jedno z piękniejszych muzeów świata. W Polsce stanowi największą atrakcję turystyczną.

A 6/1. Zamek Królewski (XIV – XVI w.); z prawej strony gotycki pawilon, zwany Kurzą Stopką

A 6/2. Renesansowy dziedziniec arkadowy (1507 – 1536) – fragment skrzydła zachodniego i północnego

A 6/3. Wieża Senatorska, zwana dawniej Lubranką (XV w.) – najwyższa z wież wawelskich

A 6/8. Katedra Wawelska (XI – XVIII w.) Kościół pod wezwaniem ŚŚ. Wacława i Stanisława bpa, gotycki z pozostałościami romańskimi oraz licznymi dodatkami i przeróbkami renesansowymi, manierystycznymi i barokowymi, otoczony wieńcem kaplic z wieżami: Zegarową, Wikaryjską, zw. Wieżą Srebrnych Dzwonów i Zygmuntowską

A 6/9. Renesansowe kaplice z płd. Strony katedry: Wazów (rok 1605), Zygmuntowska (1517 – 1533) i bpa Konarskiego (XIV – XVIII w.)

II. Warszawa, wpisana na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego Człowieka w roku 1980:

Stare Miasto:

A 5/1. Zamek Królewski

A 5/4. Rynek Starego Miasta

A 5/5. Gotycki portal domu przy Rynku Starego Miasta

A 5/7. Mury obronne z basztą Prochową i Barbakanem

A 5/8. Fragment obwarowań staromiejskich

Bibliografia

- Europejskie dziedzictwo, Spotkania z Zabytkami*, nr 2, Warszawa 1996
- Forum Ekologiczne w Lublinie, Lubelska Fundacja Ochrony Środowiska Naturalnego*, Ezop, nr 3, Lublin 1995
- Kształcenie ustawiczne jako współczesna strategia edukacyjna – nowe tendencje w andragogice*, [red.] Przybylska E. i Jaskota K., Szczecin 1996
- Nieć H., Kowalski W., *Założenia Polskiej Koncepcji prawnej ochrony dziedzictwa architektonicznego. Rewaloryzacja*, Materiały opracowane w ramach problemu międzyresortowego 3 MR 16 – PAN – Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego – koordynowanego przez Politykę Krakowską, Kraków 1986
- Nowiński K., *New Age, Spotkania z Zabytkami*, Warszawa 1995
- Parki narodowe w Polsce*, ze wstępem Lubczyńskiego L., Warszawa 1996
- Polskie parki narodowe*, wstęp: Dzika przyroda w narodowym skarbcu, Olaczek R., Kraków 1994
- Report of the Fourth Session of the intergovernmental World Heritage Committee*, Paris 1 – 5 September 1980
- Report of the Second Session of the intergovernmental World Heritage Committee*, Washington, D.C. (USA) 5 – 8 September 1978
- Report of the Sixteenth Session of the intergovernmental World Heritage Committee*, Santa Fe, 7 – 14 December 1992
- Report of the Third Session of the intergovernmental World Heritage Committee*, Cario and Luxor, 22 – 26 October 1979
- Zwoliński A., *Sekta w szkolnym mundurku*, cz. I, Wychowawca, Kraków 1997

Summary

The today's Europe needs the special kind of education which would offer humanistic and universal values, giving chance to create rich socio-cultural relationships. The aim of the educationist's is to prepare such pedagogists who would cope with present social problems and by knowing its history would offer authentic values which are accepted worldwide. Education for the cultural heritage concentrates on cultural and natural landscapes which are most precious for each country. Presently, in Poland there is a list of eight objects of special values which have been enrolled on the World's Heritage List. There are: Cracow's Historic Centre, Wieliczka Salt Mine, Auschwitz Concentration Camp, Historic Centre of Warsaw, Old City of Zamosc, Bialowieza National Park, The Castle in Malbork and the Old City of Torun. There are also action to include Kalwaria Zebrzydowska on the mentioned List. These objects protect special values which are crucial for all people. By including these specials values to education one can easier understand other national heritage and culture.

Tłumaczenie: Joanna Torowska